

samo originalan i epohalan doprinos latinistici nego i sjajan doprinos hrvatskom standardnom jeziku, kroatistici.

Valja napose naglasiti da Marevićev rječnik korisnika nigdje ne ostavlja u nedoumici. U njemu je sve jasno, sve je objašnjeno, sve je prevedeno, razumljivo i precizno točno. U tome je njegova velika uporabna vrijednost, prednost i izuzetnost u odnosu na sve druge dosadašnje rječnike. U njemu nisu prevedene samo natuknice nego i cijeli, ma kako opširan kontekst u kojemu su one navedene s vrlo bogatom argumentacijom, kako bi maksimalno pojačao uporabljivost ovoga rječnika, autor ga je opremio i brojnim dodacima koji skromnije osposobljenim korisnicima olakšavaju snalaženje u problematici koju nameće poznavanje latinskog jezika. Prema svemu izloženom može se zaključiti da je uporabna vrijednost Marevićeva rječnika šira od nacionalnih okvira. Uz neke manje preinake i dorade mogao bi se prevesti na strani jezik.

Ovim rječnikom autor je otišao korak dalje u odnosu na njegov Hrvatsko-latinski enciklopedijski rječnik iz 1997. koji je po svom opsegu u nacionalnoj leksikografiji bez usporedbe jer neme prethodnika, a tako koncipiran nema parnjaka ni izvan hrvatskih granica. Za Marevićev Hrvatsko-latinski enciklopedijski rječnik akademik Radoslav Katičić je rekao: »Niti jedan uporediv rječnik od svih koji danas postoje na svijetu nije ni približno tako potpun i obuhvatan. Pisac Hrvatsko-latinskog enciklopedijskog rječnika nije dakle imao ni uzora ni uzorka, ništa o što bi se u cjelini mogao osloniti. Sam je morao skupljati, razvrstavati i uređivati. Posao je to kojega je golemost i težina tolika da nadilazi sve što čitatelj po običnom ljudskom iskustvu sa sličnim radom može sebi predstaviti. Dobili smo tako opsežan enciklopedijski rječnik hrvatskog jezika kakvu na daleko nema slična. Ta dva golemo sveska predstavljaju jedinstven pothvat ne samo u latinskoj, nego, to valja posebno naglasiti, i hrvatskoj leksikografiji.«

Valja ovdje istaknuti i naglasiti da je Jozo Marević obavio onaj i onakav znanstveni i leksikografski posao što u znanstvenoj i jezičnoj praksi rade cijeli timovi znanstvenika jezikoslovaca.

Širok je spektar korisnika ovoga rječnika. Za njim će jednako posegnuti prirodoslovci kao i znanstvenici i istraživači humanističkih i društvenih usmjerenja. Rječnik, dakle, obuhvaća sva područja ljudskoga znanja i iskustva, uključujući i ona najnovija: biogenetiku, aeronautiku, informatiku i komunikologiju.

S obzirom na navedeno, preporučujemo ga svim čitateljima. Može se nabaviti kod nakladnika (Marka) Kralja Stjepana Tomaševića 9, Velika Gorica (tel.: 01 622 5738 i 098/ 382 350).

Franko Mirošević

Zdenko RADELIĆ, Božidar Magovac. *S Radićem između Mačeka i Hebranga*, Zagreb 1999., 262 str.

U izdanju Hrvatskog instituta za povijest i izdavačke kuće Dom i svijet nedavno je iz tiska izašla knjiga »Božidar Magovac. S Radićem između Mačeka i Hebranga«. Sam podna-

slov jezgrovito izriče osnovni problem Magovčeve politike koju on provodi odlaskom u partizane. Taj istaknuti čelnik HSS-a u svojoj je političkoj aktivnosti, koju vodi od 1941. do 1946., zaista bio rastrgnut između dvije jake političke ličnosti: Vlatka Mačeka i Andrije Hebranga, odnosno, njihove su politike onemogućavale provođenje političkih misli Božidara Magovca. Magovac je doveden u takav položaj stoga što je HSS-u želio osigurati ravnopravan položaj u odnosu na KPH u antifašističkoj borbi hrvatskoga naroda od 1941. do 1945. godine.

Autoru Z. Radeliću treba zahvaliti što se prihvatio zadatka da nam ovom monografijom prikaže mjesto i ulogu Božidara Magovca u hrvatskoj povijesti. Njegov život, kaže autor, otkriva svo bogatstvo hrvatske povijesti prve polovice XX. st. i bez njegova poznavanja ne možemo razumjeti ni tu povijest.

Autor je knjigu podijelio u 18 poglavlja u kojima se opisuje životni put Božidara Magovca od njegova djetinjstva do smrti 1955. godine. Taj je put bio trnovit i mukotrpan. Po vokaciji političar, bavio se publicistikom ali i pjesništvom. Okušao se u crtanju i raznim drugim oblicima kulturne djelatnosti. Magovčev je život bio ispunjen raznolikim interesima i, kako kaže autor, obilovao je širokim spektrom poznanstava s ljudima koji su svojim djelima obilježili hrvatsko XX. stoljeće.

U njegovu političkom djelovanju do 1941. godine vidno mjesto ima njegova publicistička i prosvjetna djelatnost. Isticao se u radu organizacije Seljačka sloga, unutar koje je organizirao predavanja i tečajeve za nepismene podižući obrazovanje seljaka i njihovu samosvijest. Opisujući Magovčevu djelatnost u doba monarhističke diktature, autor se, između ostalog, osvrće i na njegov sukob s Mačekom, u našoj historiografiji dosad manje poznat. Godine 1939. Magovac se prestao sukobljavati s vodstvom HSS-a kojemu se ponovno približuje postavši suurednikom lista Seljački dom. Iz opisanog je vidljivo da se Magovac nije slagao s autoritativnim načinom rukovođenja strankom.

Uspostavom Nezavisne Države Hrvatske (NDH) počinje novo razodblje u političkoj djelatnosti B. Magovca. Ne prihvaćajući ustašku vlast, Magovac je 1942. došao do zaključka da sam mora nešto učiniti za afirmaciju demokratskih i antifašističkih načela HSS-a. Na ovu odluku natjeralo ga je vodstvo stranke koje je odbijalo njegove prijedloge za realizaciju navedene zamisli. Magovac je, prema riječima autora, bio uvjeren da je u postojećim uvjetima jedini izlaz za hrvatski narod oružana borba protiv NDH i ustaškog pokreta, čija je politika rasistička i šovinistička, a izdala je i nacionalne interese hrvatskoga naroda. Stoga se on već 1941. povezuje s komunistima, a u svibnju 1943. priključuje se partizanima i odlazi na oslobođeni partizanski teritorij. Na taj se postupak Magovac odlučio zbog nezadovoljstva pasivnom i kolebljivom politikom HSS-a, uvjeren da je takva politika opasna za interese HSS-a i Hrvata uopće. Smetala ga je politika čekanja i jednake distance prema ustaškom i partizanskom pokretu. Držao je da je nužno da HSS nastupi s komunistima i sudjeluje u borbi protiv NDH i okupatora.

Prikazujući platformu Magovčeve politika u partizanima, autor tvrdi da je Magovac komuniste držao saveznicima s kojima je želio surađivati u borbi protiv ustaša i njihovih pokrovitelja. Svim se snagama odupirao pokušajima komunistâ da ga podčine i da bude njihov sluga koji će slijepo provoditi njihovu politiku. Želio je da HSS u vodstvu antifašističkog pokreta bude ravnopravan partner KPH-u i da se nova vlast koja izrasta u pokretu

temelji na demokratskim načelima i višestranačju. Vodstvo komunističkog pokreta na čelu s Andrijom Hebrangom takvu politiku ne prihvaća. U takvoj je politici vidjelo nastojanja da se poslije završetka rata Mačeku osigura da ravnopravno razgovara s Titom o uređenju Hrvatske. Svjesni svoje snage, komunisti nisu prihvaćali partnerstvo već isključivo podčinjavanje. Magovac, kao istaknuti član HSS-a, a i drugi haesesovci, trebali su svojim autoritetom privući hrvatskog seljaka i radnika u partizanski pokret pa komunisti zato dopuštaju da Magovac na oslobođenom teritoriju uređuje i izdaje list Slobodni dom, da se osnuje Izvršni odbor HSS-a, u kojemu je Magovac bio istaknutim članom. No čim je Magovac preko povjerenika Slobodnog doma htio obnavljati organizacije HSS-a, Hebrang je taj pokušaj drastično zaustavio.

Opisujući odnose Magovca i vodstva KPH, autor je vidno mjesto dao njegovu stavu prema Mačeku i vodstvu HSS-a. To je pitanje, uz već navedeno pitanje o ravnopravnim odnosima, bilo druga prepreka u uspostavi skladnih odnosa između Magovca i Hebranga. Magovac je, naime, dugo izbjegavao javno osuditi Mačeka, što je vodstvo KPH tražilo. Po mišljenju autora razlozi za to nisu bili u tome što Magovac prihvaća Mačekovu politiku, već upravo u tome što nije htio radikalno prekinuti odnose s vodstvom stranke očekujući da će mu se priključiti i drugi iz vodstva stranke. Magovac je popustio tek u proljeće 1944. kad su se protiv njegove politike izjasnili i najbliži suradnici iz IO HSS-a.

Najznačajnija Magovčeva djelatnost u partizanima bila je izdavanje lista Slobodni dom, čiji je bio urednik, a kojim je želio mobilizirati hrvatske mase u antifašističkom pokretu. U Slobodnom domu Magovac poziva Hrvate u borbu protiv fašizma i na pravo na samoodređenje naroda. Slobodni dom oštro napada ustaški režim i NDH, koju naziva »najvećom prevarom u našoj povijesti«, dok ustaše naziva »U ubojicama« (Paveličevo prezime svuda je pisano malim p). Magovac je svojim imenom i Slobodnim domom osiguravao jačanje partizanskih redova sve većim priljevom Hrvata u partizanske jedinice.

Za shvaćanje Magovčeve politike vrijedno je znati da je kao vijećnik AVNOJ-a u Jajcu, gdje su se stvarali temelji nove Jugoslavije, zastupao stajalište da se ona utemelji kao konfederativna država, što su svi a priori odbili.

Kada je komunističko vodstvo shvatilo da Magovca ipak ne može slomiti, ono se odlučilo na njegovu političku, a i fizičku likvidaciju. Optužen je za suradnju s Mačekom i »njegovom klikom«, s kojom je navodno unutar NOP-a želio stvoriti uporište za ostvarenje svojih planova. Hebrangovi postupci zaista su bili kruti, dogmatski i antidemokratski i njima je u začetku htio onemogućiti svaki pluralizam i demokratska načela vladanja. Postupci protiv Magovca provodili su se upravo u vrijeme kada je britanska vlada iznistirala na pregovorima između KPH i HSS-a 1944. godine.

Obrazlažući odnos Hebranga prema Magovcu, autor iznosi zanimljive usporedbe odnosa Hebranga i Tita prema HSS-u i Magovcu. Tito je, kaže autor, ponekad prigušivao Hebrangovu pretjeranu oštrinu prema HSS-u i Magovcu. No, po mišljenju autora, između njih nije bilo različitih, a još manje suprotstavljenih političkih koncepcija; različitost je proizlazila iz različitih pozicija gledanja.

Pod pritiskom napada Magovac je dao ostavku na mjesto potpredsjednika IO HSS-a 4. lipnja 1944. Pokretanjem istrage protiv njegovih bliskih suradnika, oko njega sve se više stezao obruč. Našao se u svojevrsnoj izolaciji i kao potpredsjednik Nacionalnog komiteta

oslobođenja Jugoslavije. Krajem kolovoza 1944. podnio je ostavku i na tu funkciju. Ubrzo je bio isključen iz IO JNOF-a. Uz navedeno, Hebrang ga je optužio za suradnju s ustašama. Magovac je nakon toga sve do završetka rata bio interniran, prvo na Visu a kasnije u Zagrebu, odakle je nakon završetka rata pušten na slobodu.

Po mišljenju autora Magovac je uhićen i interniran jer je vodstvo KPH bilo u stalnom strahu od snaženja HSS-a i zauzimanja ravnopravnog položaja u partizanskom pokretu (posebice u vrijeme pregovora između KPH i A. Košutića).

U posljednja dva odjeljka autor čitatelja upoznaje s novim Magovčevim političkim pokušajima, njegovim suđenjem, zatvorom i smrću. Postavši ravnateljem Gradske knjižnice u Zagrebu, živeći u vrlo teškim materijalnim uvjetima, odbivši surađivati s grupom oko Šubašića, a prihativši 1946. suradnju sa studentima, bivšim članovima HSS-a koji su održavali vezu s Jurjem Šutejem i dr. Tomom Jančikovićem, Magovac je proživljavao svoje posljednje dane na slobodi.

Za vrijeme priprema za ustavotvorni Sabor, Magovac se ponovno aktivira u suradnji s Košutićem i Šubašićem. To aktiviranje autor objašnjava Magovčevim uvjerenjem da će uskoro doći do sraza između zapadnih demokracija i totalitarnog boljševičkog Istoka, u kojemu će se Jugoslavija raspasti. Zato je pasivno držanje vodstva stranke držao štetnim. Vjerovao je u pobjedu Zapada, a ta bi pobjeda pomogla HSS-u da u Hrvatskoj obnovi predratni stranački život.

U kolovozu 1947. Magovac je ponovno uhićen. Pripisivan mu je veliki broj krivičnih djela. Bio je osuđen na kaznu od šest godina zatvora. Iz zatvora je pušten 16. ožujka 1953., a umro je 24. siječnja 1955. u 47. godini života.

Na kraju knjige autor donosi kratku kronologiju Magovčeva života i rada od 1908. do 1955. te tablice u kojima su slikovito prikazane Magovčeve državne, političke, društvene i profesionalne dužnosti, njegovi najznačajniji suradnici i oponenti, popis novinâ koje je uređivao, glasila i publikacije u kojima je bio urednik, glasila i novine u kojima je bio član uredništva te novine i glasila u kojima je objavljivao svoje priloge. Na kraju se nalazi tablica u kojoj su podaci o novinama koje su napadale Magovca i novinama s kojima je polemizirao.

Knjiga završava popisom izvora i literature, kraticama te kazalom osoba i zemljopisnih imena. Sadrži i više fotografija i crteža, a unutar teksta su utkani citati iz značajnijih izvora koje je autor koristio.

Knjiga »Božidar Magovac. S Radićem između Mačeka i Hebranga« vrijedno je djelo koje nam otkriva mnoge dosad nepoznate podatke iz naše povijesti u prvoj polovici XX. st. U njezinom je središtu izuzetna politička ličnost koja je vjerovala da će antifašistički pokret kanalizirati u pravcu demokracije i višestranačja i koja je htjela očuvati politički ugled HSS-a, otvoriti mu kako autor kaže, »vrata budućnosti kroz NOP«. Sudbina Magovca jasno pokazuje da su komunističke parole za pridobivanje svih snaga protiv okupatora i ustaša bile jedno, a praksa drugo. To je iskusio, i svojim životom platio, najutjecajniji i najpoznatiji haesesovac u partizanima B. Magovac.